

ERZURUM KONGRESİ GÜNLERİNDE KÂZIM (YURDALAN) BEY

İsmail EYYUPOĞLU*

ÖZET

Tarihi şahsiyetler, tarihsel olayların oluşumunda önemli bir role sahiptir. Onların yetişme şartları, aldıkları eğitim, üstlendikleri görevler bu sebeple dikkate değerdir. Tarihi olaylar zaman ve mekân içerisinde gerçekleşir. Bu sebeple yaşananların daha iyi anlaşılabilmesinde tarihi şahsiyetlerin faaliyetleri iyi bilinmelidir. Bunlardan birisi de Kâzım (Yurdalan) Bey'dir. Osmanlı Devleti'nin çöküş sürecine tanıklık eden neslin bir üyesiydi. 1881/2'de Erzurum'da doğdu. 1900'de Harbiye Mektebi'ne kaydoldu. Mezun olduktan sonra birçok arkadaşı gibi ittihatçı ve milliyetçi kimliği ile tanındı. Özellikle 1908'den sonra üstlendiği görevlerde üstün başarı gösterdi. I. Dünya Savaşı'na tanıklık etti. Savaş sona erince kendisi Trabzon'da idi. Burada güvenlik konusundaki çalışmalarıyla tanındı. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi ile yeni bir dönem başladı. O da bundan etkilendi. Adli takibata uğradı. Suçlamalarla karşı karşıya kaldı. Bu şartlarda mesleğini daha fazla yapamayacağını anladı. Trabzon'dan ayrıldı. Erzurum'a geldi ve emekliliğini talep etti. Erzurum'da Ermeni tehdidine karşı kurulan teşkilatların içerisinde yer aldı. Yönetici oldu. Bölgesel kongrelerin düzenlenmesinde rol aldı. Mesleki deneyimlerinden edindiği tecrübe ile teşkilatlanma konusunda başarılı oldu. Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'a gelmesinden sonra onunla yakın temas içerisinde oldu. Hatta kongre delegeliği için kendi yerini ona bırakan iki kişiden birisiydi. Erzurum Kongresi Trabzon'daki millî cemiyetle birlikte düzenlenmişti. Bölgesel bir kongre olma özelliğine sahipti. Kâzım (Yurdalan) Bey bir dönem Trabzon'da çalışmıştı. Oradaki millî teşkilatlanmanın oluşumuna da katkıda bulunmuştu. Erzurum'a gelen birçok delegeyi de şahsen tanıyordu. Bu da kongrenin organizasyonu ve başarısı için önemli bir unsurdu. Bizzat kendileriyle özel olarak ilgilenilecekti. Kongre hazırlıklarının eksiksiz olarak

*Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, eyupoglu@atauni.edu.tr

tamamlanması için de görev alan kişilerden birisiydi. Kongre sürecinde de komisyonlarda yer aldı ve alınan kararlara katkıda bulundu. Tüzük ve bütçe komisyonlarında etkin olarak çalıştı. Erzurum'daki millî teşkilatlanmanın öncüsü olan arkadaşlarıyla birlikte bu süreci başarı ile tamamladı. Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresi'ne katılmak üzere Erzurum'dan ayrılıncaya kadar kendisiyle yakın mesaide bulundu. Türk devriminin ana kaynaklarından olan Nutuk'ta Mustafa Kemal Paşa kendisinden bahsetmektedir.

Anahtar Kelimeler: Erzurum Kongresi, Erzurum, Trabzon, I. Dünya Savaşı.

THE ROLL OF KÂZİM (YURDALAN) BEY IN ERZURUM CONGRESS

ABSTRACT

Historical personalities have an important role in historical events. Because of this reason, their growing conditions, education, and their tasks are remarkable. Historical events happen in time and space. For this reason, the activities of historical figures should be well known in order to understand well what is happening. One of them is Kazım (Yurdalan) Bey. He belongs to the generation that witnessed the collapse of the Ottoman Empire. He was born in Erzurum in 1881. In 1900, he enrolled at the Harbiye School. After graduation, he was known for his “*İttihatçı*” and nationalistic identity like many of his friends. Especially after 1908, he achieved outstanding success in the missions he undertook. He witnessed the World War I. When the war ended, he was in Trabzon. There, he was known for his missions on security. A new era began with the Mudros Armistice, signed on October 30, 1918. He was affected from this situation. He was prosecuted. He was accused of several things. In these conditions he was aware of the fact that he could not do more duties. He left Trabzon. He came to Erzurum and demanded his retirement. He took part in the organizations against the Armenian threat in Erzurum. He became one of the leaders. He took part in the organization of regional congresses. He was successful in organizing thanks to his experiences. After Mustafa Kemal Pasha arrived in Erzurum, he was in close contact with him. Furthermore, he was one of the two who left him his seat for the congress delegation. The Erzurum Congress was organized in corporation with the national community in Trabzon. It was a regional congress. Kazım (Yurdalan) Bey had worked for a while in Trabzon. He also contributed to the formation of the national organization in Trabzon. He personally knew many delegates to attend the congress. This was an important factor for the organization and success of the Congress. He would personally deal with them. He was one of the people who worked to complete the congress preparations. During the congress process he also took part in commissions. He worked actively in rules and budget commissions. He worked with Mustafa Kemal Pasha until he left Erzurum to attend the Sivas Congress. Mustafa Kemal Pasha gives information about the sacrifice of Kazım Bey in “Nutuk” (the Great Speech) which is one of the main sources of the Turkish Revolution.

Keywords: Erzurum Congress, Erzurum, Trabzon, World War I.

A- MİLLÎ TEŞKİLATLANMA ÖNCESİNDEKİ FAALİYETLERİ

Kâzım (Yurdalan) Bey 1881/2'de Erzurum'da doğdu. Babası Mehmet Emin Bey, annesi Münife Hanım idi. Câzım ve Münise isminde iki kardeşi vardı. 14 Mart 1900'de İstanbul'da Harbiye Mektebi Piyade Sınıfına kayıt yaptırdı. Millî Mücadele'nin önder kadrosu ile burada tanıştı. Mezun olduktan sonra "*İttihadi Terakki Cemiyeti'nin doğudaki altı numaralı fedaisi*" olmakla gurur duydu. Kendisine arkadaşları "*küçük Kâzım*" diye hitap ederlerdi. "*Gözü pek*", milliyetçi bir Türk subayıydı. Kişiliğini oluşturan değerlerden hayatının sonuna kadar asla taviz vermedi¹.

II. Meşrutiyet'in ilanı öncesinde Erzurum'da vergi meselesinden ötürü 1905'te başlayan, 1906 ve 1907'de şiddetini gittikçe arttıran isyan sürecinde de yaşananların tanığı olarak anılarını yazacaktı. Bu olaydan sonra İran'a geçerek oradaki meşrutiyet taraftarlarına destek olmak amacıyla faaliyet gösterecekti. Başarılarından ötürü "*Komitacı Kâzım*" olarak tanınacaktı. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra kendisini 1909'da Bitlis Jandarma Alayı'na bağlı Muş Taburu'nda I. Bölük Kumandanı olarak görev yaparken tespit etmekteyiz. Burada Ermeni isyanlarıyla mücadele etmiş ve devlet otoritesini sağlama konusunda komutanlarının takdirini kazanmıştı. Eşi Şaziye Hanım ile de burada evlenecekti. 1913'te İstanbul'da yayınlanan Ermeni gazetelerinden "*Azadamar*" gazetesi bölgedeki muhabirlerinin yönlendirmesiyle Kâzım (Yurdalan) hakkında karşı suçlamalar yaparak aleyhte bir kampanya başlattı. Bu kara propagandaya karşı Muş'taki yerel mahkemeye suç duyurunda bulunulduysa da bir sonuç alınamadı. Kâzım (Yurdalan) devlet makamlarının kendisini yalnız bıraktığını düşünüyordu. Bunun üzerine tayin istedi. Erzurum ya da Trabzon'a gitmek istediğini belirtti. Pazar (Atina) Jandarma Bölük Kumandanlığı'na tayin edildi. Burada da başarılı oldu. 16 Ağustos 1913'te Erzurum Jandarma Alayı'na Yüzbaşı rütbesiyle tayin olundu. Gösterdiği vazife bilinci ve başarıları ödüllendirilmesine sebebiyet verdi².

Balkan ve I. Dünya Savaşı'na dair yazdıkları tarihi vesika niteliğindedir. Erzurum Seyyar Jandarma Taburu bünyesinde verdiği mücadele oldukça önemlidir. 28 Mayıs 1916'da Jandarma Umûm Kumandanlığı tarafından Bayburt Tabur Kumandanlığı'na tayin edildi. Rütbesi de Binbaşılığa yükseltildi.

¹ İsmail Eyyupoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan (1881/2)*, Erzurum, 2009, s. 17-23.

² İ. Eyyupoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan (1881/2)*, s. 23-47.

Gerekçeli kararda Erzurum savunmasında gösterdiği fedakârlık ve cesareten ötürü “*Fevkaladeden Binbaşılığa*” ibaresine yer verildi. 3 Ocak 1917’de Binbaşı Kâzım (Yurdalan) Bey, Trabzon Jandarma Alay Kumandanlığı’na vekâleten tayin edildi. Trabzon’da Rus işgali sona erdikten sonra Trabzon merkezde görev yapmaya başladı. 12 Mart 1918’de ise Erzurum düşman işgalinden kurtarıldı. Binbaşı Kâzım (Yurdalan) Bey’in 3 Nisan 1918’de Erzurum Jandarma Alay Kumandanlığı’na tayini gündeme geldi. Fakat o gün için bu durum gerçekleşmedi. Bunda Trabzon Valiliği’nin söz konusu tayini durdurmak için yaptığı girişimler de bir süreliğine etkili oldu. Bu süreçte Elviye-i Selâse’de Jandarma teşkilatını kurmakla görevlendirildi. Deneyimleriyle yapılan çalışmalara büyük katkı sundu³.

Binbaşı Kâzım (Yurdalan) Bey 11 Şubat 1919’da kuruluşunu tamamlayacak olan Trabzon Muhafaza-i Hukûk-ı Millîye Cemiyeti’nin oluşumu için de çaba gösterenler arasındaydı. Kendisi jandarma teşkilatının başında olarak Trabzon’daki güvenlik güçlerini halkın yararına, millî davaya hizmet eder bir konuma kavuşturdu. Halkın silahlanmasına yardımcı oldu. Pontus Rumlarına karşı siyasi ve askerî mücadelenin bir parçasıydı. Faaliyetleri bölgedeki Rumları ve İtilaf devletlerinin kontrol subaylarını rahatsız etmekteydi. Bundan dönemin hükümeti de kaygılanmaya başlayacaktı. Trabzon’un işgal günlerinde Binbaşı Kâzım (Yurdalan) Bey’in görev alanı ağırlıklı olarak Giresun ve çevresiydi. Onun hakkındaki olumsuz iddialar beraberinde bazı tartışmaları da getirecekti. Rumların nakli konusunda ordu kumandanlığı kaynaklı gecikmeler, Divân-ı Harbi Örfî’de yargılanma ihtimalini kuvvetlendirmişti. İstanbul’da değişen siyasi şartlar Binbaşı Kâzım (Yurdalan) Bey’in tutuklanması yönünde bir kararın Trabzon’a gönderilmesine sebebiyet vermişti. Damat Ferit Paşa Hükümeti kurulunca hakkında soruşturma evrakı hazırlandı. Trabzon’da işbirlikçi kesimlerin hazırladığı bir ihbar listesinde ismi yer aldı. İstanbul’da kurulan Divân-ı Harbi Örfî peşi sıra tutuklama kararları çıkardı. Binbaşı Kâzım (Yurdalan) Bey Trabzon’dan ayrıldı. 26 Nisan 1919’da emekli oldu. Bu sırada Divân-ı Harbi Örfî tarafından soruşturma devam etmekteydi⁴.

³ İ. Eyyupoğlu, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan (1881/2)*, s. 47-104.

⁴ İ. Eyyupoğlu, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan (1881/2)*, s. 105-140.

B- ERZURUM'DA ÖRGÜTLÜ MÜCADELEYE BAŞLAMASI

Kâzım (Yurdalan) Bey 1919'un ilkbaharının başlarında Erzurum'a geldi. Şehirde üç farklı cereyanın varlığına dikkat çekmekteydi: Gücünü Damat Ferit Paşa Hükümeti'nden alan Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Ayan Azasından Seyit Abdülkadir'e dayanan Kürt Teali Cemiyeti ve son olarak da İttihat Terakki'den geriye kalanların oluşturduğu kitlesel bir yapılanma idi. Erzurum'daki ilk günlerinde Trabzon'daki millî teşkilatlanmadan Cevad (Dursunoğlu)'na bahsetti. Birlik ve beraberlik yolunda atılacak adımlar konusunda fikir birliğine varıldı. Kâzım (Yurdalan) Bey şehirdeki meslek erbabından ve aydınlardan oluşan altmış kişiye yakın bir listeyi oluşturmuş ve çalışmaya başlamıştı. Süleyman Necati Bey ile de yakın temas halindeydi. İstihlâs-ı Vatan Cemiyeti'nin çalışmalarına destek veriyordu. III. Fırka Kumandanı Halid Bey ve Ebulhindili Cafer Bey de bir diğer dava arkadaşıydı⁵.

Erzurum'da Süleyman Necati Bey'in öncülüğünde başlayan gizli örgütlenme şimdi Kâzım (Yurdalan) Bey'in yaptığı çalışma ile daha farklı bir boyuta ulaşmıştı. Onun katkısı ile millî teşkilatlanmaya ve dolayısı ile Süleyman Necati Bey'e karşı olanlar bile kazanılmaya başlanmıştı. Bu durum 1919'un bahar aylarında öyle bir hal almıştı ki, birtakım yönlendirmelerle yanlış tarafta yer alabilecek vatansever insanlar, Süleyman Necati ve Kâzım (Yurdalan) Bey gibi bütün güçlerini millî davaya harcayan kişilerin gayretleri ile bağımsızlık mücadelesindeki onurlu yerlerini alacaklardı⁶.

Kâzım Karabekir Paşa XV. Kolordu Kumandanlığına tayin edildi. 3 Mayıs 1919'da Erzurum'a vardı. O'nun varlığı Millî Mücadele için büyük bir kazanç olacaktı. Başlangıçta kendisinin tavrıyla ilgili kesin bir kanaat oluşmamış olsa da, süreç içerisinde Erzurum'da Vilâyat- Şarkkiye Müdâfaa-ı Hukuk-ı Milliye Cemiyeti (VŞMHMC)'nin üyeleri arasında sergilenecek dayanışmanın önemli bir unsuru olacaktı. Kâzım (Yurdalan) Bey de bu bağlamda; başlangıçta Kâzım Karabekir'e karşı mesafeli kalmış, onun kendileriyle birlikte olduğuna şüpheleri olmamakla birlikte Amasya Genelgesi'ne kadar "*perde arkasında*" kalmasından rahatsızlık duymuştu⁷.

⁵ İ. Eyyupoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan (1881/2)*, s. 151-154.

⁶ İ. Eyyupoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan (1881/2)*, s. 155.

⁷ İ. Eyyupoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan (1881/2)*, s. 179-196.

Kâzım (Yurdalan) Bey'in de yönetiminde bulunduğu VŞMHMC, geniş kapsamlı ve bağlayıcı kararlar alınması yönünde yaptığı çalışmalara, 1919'un bahar aylarında hız verdi. Bu amaçla cemiyetin Hey'et-i Merkeziyesince önce şehir merkezinde fikir birlikteliğini sağlamak için katılımı yüksek iki toplantı yapıldı. Bu toplantıların gerçekleşmesinde Kâzım (Yurdalan) Bey'in büyük katkısı oldu. Alınan kararların bir sonucu olarak yukarıda da ifade edildiği üzere, ilk önce Vilâyet, daha sonra da Şark Vilâyetleri Kongresi'nin toplanması için gereken zemin hazırlanmış oldu⁸.

Trabzon'da mütareke ile birlikte oluşmaya başlayan millî teşkilatlanmanın, Trabzon Muhâfaza-i Hukûk-ı Millîye Cemiyeti'ne dönüşmesi Millî Mücadele Tarihi açısından dönüm noktalarından birisi olmuştu. Erzurum'daki millî yapının da VŞMHMC bünyesinde bir araya gelerek bağımsızlık mücadelesine girişmesi ve bu iki cemiyet arasında yaşanan işbirliği ileride düzenlenecek olan Erzurum Kongresi'nin de başarısını etkileyen en önemli unsurlar olmuştu.

Güç birliği sağlanmadıkça millî hedefe ulaşamayacağı herkesçe bilinen bir gerçektir. Trabzon'daki millî örgütlenme ile VŞMHMC arasında kuvvetli bir bağ bulunmaktaydı⁹. Özellikle Trabzon Jandarma Alay Kumandanlığı döneminde Kâzım (Yurdalan) Bey ve VŞMHMC Erzurum Şubesi Başkanlığını yapacak olan Hoca Raif Efendi'nin Trabzon Muhâfaza-i Hukûk-ı Millîye Cemiyeti'nin önde gelenleri ile yakın dostluğu ve kader birlikteliği vardı. Kâzım (Yurdalan) Bey'in Trabzon'daki millî cemiyetin kuruluşuna da büyük katkıları olmuştu. Faik Ahmet Bey o günlerden şöyle bahsetmekteydi: *"İki vilâyet bu surette yek diğerini takviye edecek bir vaziyet almak için kalben, fikren ve hissên birleşiyorlardı. Kâzım Karabekir Paşa henüz İstanbul'dan gelmemişti. Trabzon'un hareketi içinden geliyordu ve Erzurum'a da aynı harareti samimiyetle aksediyordu"*¹⁰.

Kâzım Karabekir Paşa'nın gelmesi ile askerî destek bu cemiyetlerin en büyük dayanağı olacaktı. O zamana kadar gerek Erzurum gerekse Trabzon'da millî teşkilatlanma için ciddi adımlar atılmış ve manevi bir bağ oluşturulmuştu¹¹.

⁸ Cevat Dursunoğlu, *Millî Mücadelede Erzurum*, İstanbul, 1998, s. 43, 44.

⁹ Mahmut Goloğlu, *Erzurum Kongresi*, Ankara, 1968, s. 51.

¹⁰ Faik Ahmet Barutçu, *Siyasi Hatıralar*, Ankara, 2001, s. 28.

¹¹ İ. Eyyupoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan (1881/2)*, s. 200.

İzmir'in 15 Mayıs 1919'da Yunan ordusu tarafından işgali üzerine işbirliği yönündeki kararlarını uygulamak için her iki cemiyette harekete geçtiler. Trabzon Muhâfaza-i Hukûk-ı Millîye Cemiyeti ikinci kongresini 28 Mayıs 1919'da topladı. Bu kongrede Trabzon'un tek başına Rum ve Ermeni sorunlarının üstesinden gelemeyeceğini, Erzurum'da Doğu illerini içerisine alacak bir kongrenin toplanması gerekliliğini içeren bir önerge verildi¹².

İzmir'in işgalinden sonra her iki cemiyette hemen hemen aynı günlerde, bölgesel bir kongrenin toplanması yönünde, birbirlerinden habersiz olarak aldıkları kararlar karşılıklı telgraf çekmeleri millî birlik ve beraberlik adına oldukça önemli bir adımdı¹³. VŞMHMC, Trabzon'dan aldığı davete olumlu karşılık verdi. Erzurum'da ilk önce Vilayet Kongresi 17 Haziran 1919'da toplandı ve 21 Haziran'da çalışmalar tamamlandı. Kâzım (Yurdalan) Bey Erzurum Merkez Delegesi olarak katıldı. Burada alınan kararlarda kendisinin katkısı oldu. Özellikle Bekçi Teşkilatı ve gizli surette hazırlanan Silahlanma Talimatnamesi'nin hazırlanmasına yardımcı oldu. Erzurum Kongresi'nin de toplanması için bu bir ön hazırlıktı¹⁴.

3 Temmuz 1919'da Mustafa Kemal Paşa Erzurum'a geldi. Kendisini karşılayanlar arasında Kâzım (Yurdalan) Bey de vardı. Erzurum Kongresi'ne katılacak olan delegelerin nasıl ağırlandığı konusunda Kâzım (Yurdalan) Bey önemli görevler üstlendi. Erzurum merkezde bulunan kırk iki mahalle dokuz bölgeye ayrılmıştı. Birinci Bölge; Gez, Mumcu, Murat Paşa, Dere ve

¹² Önerge Kadirbeyoğlu Zeki ve Rize temsilcisi Osman Nuri Bey tarafından verildiğini ifade ederken (Mesut Çapa, **Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti**, Trabzon, 1998, s.12.), Faik Ahmet Barutçu bu isimlere yayınladığı belge niteliğindeki hatıralarında Şaban ve İlyas efendiler ve Atina Murahhasları Dr. Fahri ve Nazım Beylerle Dorul (Torul) Murahhası Mehmet ve Kelkit Murahhası Hilmi Efendilerin de isimlerini eklemektedir. (F. A. Barutçu, **Siyasi Hatıralar**, s. 124.)

¹³ Sabahattin Özel, **Millî Mücadele'de Trabzon**, Ankara, 1991, s. 99.; Hoca Raif Efendi'de bu durumu, Erzurum Kongresi'nin açılışında okunmak üzere hazırladığı konuşma metninde ifade etmiş fakat bu metin müsvedde olarak kalmış ve okunamamıştı. Nizâmname-i Esâsimiz mucibince, bütün evlâd, Cem'iyet A'zâ-yi Tabi'yyesi'nden olan Vilâyâtî Şarkıyye Âhalisi'nin, yekdîl ve yekâvâz olarak hareket etmesi lâzım gelen dakikanın hulûlünü, ihtar etmekle; işte bu okuyacağım telgrafname müsveddesi mucibince düşünüp, hareket etmeğe sevk etmiş idi... İşte bu telgrafnamenin keşidesi gününe müsâdif olarak Trabzonlu kardaşlarımızın da aynı anda ve aynı sûretle düşündüklerine dair bir telgrafname-i tekliflerine mahzâr olduk ki; bu hüsn-i tesâdüfî, Mutasarrıf'ül- Kulûb olan Cenâb-i Zülcelâl'in, Kulûb-i Müminin'i, bir anda bir Emri Hayri Müslimin'i tefekküre sevk ve mazhâriyeti tecellası kabilinden olarak telâkki ve derhal tekliflerini kabûl eyledik". (Fahrettin Kırzioğlu, **Bütünüyle Erzurum Kongresi**, I, Ankara, 1993, s. 107,108.)

¹⁴ İ. Eyyupoğlu, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan (1881/2)**, s. 204-205.

Vâniefendi mahallelerinden oluşmaktaydı. Burasının sorumluluğunu Kâzım Bey'e bırakılmıştı¹⁵.

Mustafa Kemal Paşa askerlikten 7-8 Temmuz 1919'da istifa ettikten sonra kendisi cemiyetin Heyet-i Faale Başkanlığı'na getirildi. Trabzon delegeleri de Erzurum'a 10 Temmuz 1919'dan itibaren gelmeye başladı. Bunların çoğunu Kâzım (Yurdalan) Bey bir vesile ile tanıyordu¹⁶. VŞMHMC tarafından kendilerine tahsis edilmiş olan Hacı Dede Ağa'nın konağına doğru yola çıkıldı. Delegelerin ağırlanmasında Kâzım (Yurdalan) Bey, Belediye Reisi Zakir Bey ve Belediye Meclisi Üyeleri aralarında iş bölümü yapmışlardı. Bu görevin ona verilmesinde Trabzon ile yakınlığının da büyük etkisi olmuştu. Delegelerle birlikte Kâzım (Yurdalan) Bey ve Zakir Bey, Hacı Dede Ağa konağına birlikte gittiler. Trabzon kafilesinin odalarına yerleşmesine yardımcı oldular¹⁷. Bu bina iki katlıydı. Büyüklüğü bakımından özellikle seçilmişti. Trabzon delegelerinin bir arada bulunması için oldukça elverişliydi. Alt katlar yatak odası halinde düzenlenmişti. Üst katta ise bir toplantı salonu oluşturulmuştu. Fiziki şartlar Trabzon delegelerinin daha verimli çalışabilmeleri için büyük bir özenle hazırlanmıştı¹⁸. Delegeleri kalacağı iki salonun her birinde

¹⁵ İkinci Bölge: Şeyhler, Çırçır, Yoncalık, Sultanmelik, mahalleleri, sorumlusu Maksut Bey; Üçüncü Bölge Sorumlusu Fevzi Bey (Mahalleler belirtilmemiş), Dördüncü Bölge: Habibefendi, Taş Mescit, Kavak, Veyisefendi, Hacıcuma mahalleleri, sorumlusu Süleyman Efendi; Beşinci Bölge: Kemhan, Cedid, Dervişağa, Yeğenağa, Köseömerağa, Kasımpaşa mahalleleri, sorumluları Bakkal Mehmet Ağa, Tahir Efendi, İmam Rıza Efendi; Altıncı Bölge: Eminkurbu, Abdurrahmanağa, Kavak mahalleleri, sorumlusu Mesut Bey; Yedinci Bölge Sorumlusu: Hacı Hafız Efendi (Mahalleler belirtilmemiş); Sekizinci Bölge: Karakilise, Boyahane, Bakırcı, Zeynel, Ayazpaşa, Feyziye, Mirzamehmet mahalleleri, sorumlusu Ahmet Bey, Dokuzuncu Bölge: Lalapaşa, Cami-i kebir, Esatpaşa, Caferiye, İbrahimpasa, Kuloğlu Mahalleleri, Sorumlusu Zakir Bey. (F. Kırzioğlu, **Bütünüyle Erzurum Kongresi**, I, s. 168, 169.)

¹⁶ İ. Eyyupoğlu, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan (1881/2)**, s. 234.

¹⁷ Trabzon'un Gümüşhane Deleşesi Kadirbeyoğlu Zeki Bey'in Mahmut Goloğlu'na mektubundan. (M. Goloğlu, **Erzurum Kongresi**, s. 177.)

¹⁸ Trabzon'un Giresun Deleşesi, Dr. Ali Naci (Duyduk) Bey'in Mahmut Goloğlu'na mektubundan (M. Goloğlu, **Erzurum Kongresi**, s. 157.); Trabzon'dan kongreye gelen delegelerin endişe ettikleri bir konu da Erzurum'da barınma ve beslenme şartlarının uygun olup olmayacağı konusuydu. Kadirbeyoğlu Zeki Bey, Kâzım Bey ve Hoca Raif Efendiye yazdığı mektupta; "...Erzurum'a hiç gitmediğim için bilmiyorum ki, kongrenin ictimâna salih bir mahal var mıdır? Bendeniz öyle hissediyorum ki, murahhaslar dört yüzü tecavüz edecektir. Ondan başka yatacak otel mevcut mu? Olmadığı takdirde, şimdiden sekiz on hane ihzâr etmek mümkün müdür? Sonra bir aşçı bularak tabldot usûlü hep bir arada yemek yemek kabil midir? Bittabi herkes kendi masrafını tediye edecektir. Erzurum bu tarihi günü yaşamak için biraz da fedakârlık. Gönül, kongre binasının yar ve ağyâre karşı muntazam bir surette tefrişini arzu eder. Herhalde Erzurum'un büyük evlatları onu bizden daha ziyade düşüneceklerinden her suretle eminim" demekteydi. (**Erzurum Kongresi Hakkında Belgeler**, (Yay. Haz: Dursun Ali Akbulut), Erzurum, 1989, s. 14.); Gümüşhane Deleşesi Kadirbeyoğlu Zeki Bey'in kongrede kalınacak yer

on beşer adet yatak bulunmaktaydı. Odalara ve oda kapılarına hademeler görevlendirilmişti. Konak içerisinde bir kahve ocağı açılmıştı. Delegelerden ücret alınmıyordu¹⁹.

Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum Kongresi'ne katılım sürecinde de önemli bir rol üstlendi.

Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta "*Bizim Erzurum Kongresi'ne katılmamızı kolaylaştırmak için kongre Erzurum temsilcisi olarak seçilmiş bulunan emekli Binbaşı Kâzım ve Dursunbeyzâde Cevad Bey'ler temsilcilikten istifâ ettiler*" diyerek yaşanan bu anı ölümsüzleştirecekti²⁰. Kâzım Bey, bu konuyu "*Müdâfaa-ı Hukûk Cemiyeti'ni tarihin, dünya durdukça anacağı, Mustafa Kemal isimli bir dehâ ile bezetmek şerefi bizlere nasip oldu*"²¹ sözleri ile ifade edecekti.

Heyet-i Faale toplantısında alınan karar doğrultusunda Kâzım (Yurdalan) Bey ve Cevad (Dursunoğlu) Bey 20 Temmuz 1919'de delegelikten istifa ettiler:

"Vilâyât-ı Şarkıyye Müdâfaa-ı Hukûk-ı Millîye Cemiyeti Riyâseti'ne

Evvelce müzâkere edildiği vechile, yerlerimize Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Beyefendi Hazretleri intihâb edilmek üzere, Umûmi Kongre Erzurum Mümessilliği'nden istifâ eylediğimizi arz ederiz. Dursunbeyzâde M.Cevad (imza), Emekli Binbaşı Kâzım (imza)"²².

Mustafa Kemal Paşa kendisi ile Rauf Bey'in kongre delegesi olmasına memnun olmuştu. Bu defa da Kâzım (Yurdalan) Bey ve Cevad (Dursunoğlu) Bey'in durumunun ne olacağını merak etmeye başlamıştı. Hey'et-i fa'âle toplantısı bittikten sonra cemiyet merkezinden ayrılırken; "*-Peki, siz ne olacaksınız? Kongreye giremeyecek misiniz? Bu nasıl olur!*" diyerek endişesini dile

konusundaki endişelerine Trabzon Muhâfaza-i Hukûk-ı Millîye Cemiyeti'de katılmaktaydı. Bu sebeple 24 Haziran 1919'da Erzurum Müdâfaa-ı Hukûk Cemiyeti'ne bir telgraf göndererek "*Trabzon Vilâyeti namına kongrede isbât-ı vücud edecek yirmi zâtın beytütetleri için münasib bir mahallin ihzârı ve yemeklerini tabldot olarak temin eylemek üzere bir lokanta ile şimdiden görüşülmesi ve malûmat itası muhtardır*" demekteydiler. (F. A. Barutçu, *Siyasi Hatıralar*, s. 136.)

¹⁹ Kadirbeyoğlu Zeki Bey'in Hatıraları, (Hazırlayan: Ö. Faruk Lermioğlu), İstanbul, 2007, s. 29.

²⁰ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, Ankara, 1994, s. 44.; İ. Eyyupoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan (1881/2)*, s. 241.

²¹ İ. Eyyupoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan (1881/2)*, s. 241.

²² F. Kırzioğlu, *Bütünüyüyle...*, I, s. 184.

getirmişti. Bunun üzerine Kâzım (Yurdalan) Bey ve Cevad (Dursunoğlu) Bey yarı şaka, yarı ciddi “- *Paşam bizim yerimize de istifâ edecekler bulunur, biz şimdi bununla uğraşacağız*” demişlerdi²³. Onlar için en uygun yer, Tortum ve Hasankale Müdâfaa-ı Hukûk Şubeleri olacaktır.

C- ERZURUM KONGRESİ VE KÂZIM (YURDALAN) BEY

Kongreye kimin başkan seçileceği konusunda Erzurum delegeleri arasında bazı tartışmalar yaşandı. İsmi geçenler arasında Kâzım Karabekir ve IX. Fırka Kumandanı Rüştü Bey vardı. Mustafa Kemal Paşa'nın süreç içerisinde “*baskıcı*” bir tavır takınmasından endişe edilmesi böyle bir yol izlenilmesine sebebiyet vermişti. Süleyman Necati (Güneri) Bey Kâzım (Yurdalan) Bey’i Mustafa Kemal Paşa üzerinde ikna edecekti. Her ikisi fikir birliğine vardıkdan sonra Trabzon delegelerine de ifade edildi. Bu görevi Kâzım (Yurdalan) Bey üstlendi²⁴.

23 Temmuz 1919’da Kongre başladı. İlk gün hazır bulunan kırk beş delegeden otuz sekizinin oyunu alan Mustafa Kemal Paşa Kongre Başkanlığı’na seçildi. Kongre’nin ikinci günü Kâzım (Yurdalan) Bey de Program Komisyonu’nda yer almak istedi. Bu amaçla 24 Temmuz 1919 tarihli müzakerelerin ikinci oturumunda, komisyon üyeliği için adaylığını koydu. Ancak aldığı dokuz oy seçilmesine yetmedi. On beş delegeden oluşan komisyona Hoca Raif Efendi ve Süleyman Necati Bey seçilebilmişti. İkinci oturumda bir tüzük komisyonunun oluşturulması yönünde karar alınır. Dokuz delegeden oluşacak bu komisyonun 26 Temmuz 1919’da oylama ile belirlenmesine karar verilir²⁵.

Erzurum Kongresi 26 Temmuz 1919’da yoğun bir gündemle toplandı²⁶. Kâzım (Yurdalan) Bey, Tüzük Komisyonu (Nizâmnâme Encümeni) için

²³ C. Dursunoğlu, *Millî Mücadelede...*, s. 80.

²⁴ İ. Eyyupoğlu, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan (1881/2)*, s. 248-252.

²⁵ Program Komisyonu’na seçilen on beş kişi şunlardı: Hoca Raif Efendi (Erzurum), Rauf Bey (Erzurum), Süleyman Necati Bey (Karakilise), Servet Bey (Trabzon), Tefik Bey (Bayburt), Necati Bey (Rize), Ömer Fevzi Efendi (Sürmene), Ziya Bey (Sivas), Câzım Bey (Van), Fazlullah Efendi (Sivas), Süleyman Bey (Bitlis), Cemil Bey (Şebinkarahisar), Mustafa Bey (Mesudiye), Zeki Bey (Gümüşhane), Hacı Fevzi Efendi (Erzincan). (F. Kırzioğlu, *Bütünöyle...*, II, s. 31, 32.); Kongrenin amacına yönelik bir beyânnâmenin hazırlanma işi 24 Temmuz’daki toplantının ikinci oturumunda da gündeme geldi ve yine ertelendi. İkinci celsede bir tüzük komisyonunun oluşturulması yönünde karar alındı. (F. Kırzioğlu, *Bütünöyle...*, II, s. 41-44.)

²⁶ Gündemde 1914-1918’de Rus Ordusu’na yardımcı olan Ermenilerin yaptığı katliamlar için muhtıra verilmesi; Erzurum Vilâyet-i Şarkîyye Müdâfaa-ı Hukûk-ı Millîye Cemiyeti’nin sunduğu rapor ve on maddelik esasları; Vilâyet-i Şarkîyye’den kesinlikle göç edilmemesi ile ilgili

yapılan seçimlere katıldı. Dokuz delegenin seçileceği komisyona, kırk iki oy alarak dördüncü sırada kazandı²⁷.

Bu toplantıda Damat Ferit Paşa'nın Erzurum Kongresi'ni kastederek ülkede karışıklığın olduğunu söylemesi delegelerin tepkisine sebep oldu²⁸. Bazı delegeler 21 Aralık 1918'de Meclis-i Mebûsan'ın kapatılmasından sonra Kanûn-ı Esasiye göre; seçimlerin üç ay sonra yapılması gerekiyordu. Ancak bu yol takip edilmedi. Bundan sonra kurulan Hükümetlerin de meşrûyetini tartışmalı bir duruma soktu. Bu durum Erzurum Kongresi'nin de ana konularından birisi oldu. Bu bağlamda Hem Damat Ferit Paşa'nın protesto edilmesi hem de Meclis-i Mebûsan seçimlerinin yapılarak yeniden açılması konusu görüşülürken Kâzım (Yurdalan) Bey söz alarak görüşlerini ifade etti:

“Malûmunuzdur ki, biz uğraşıyoruz. Malûmdur ki, Hükümet bizi mahvetmiştir. İslamların elinden silahları alınarak mezbahalara sürüklendiği, İkincisi Dahiliye Nâzırı'nın harekât-ı millîyeye mani olması. Ve üçüncüsü, gayr-i vâki olan bir vaziyetin, doğrudan doğruya resmî gitmek için, mutlaka bir Rum kılavuz almaya mecbur olduğunu ve geçenlerde kendisi Kaymakamlık Vekâleti'nde (Sadâret Vekâleti'nde) bulunduğu sırada Rumları her gün birçok insanları imha eylediğini ve Hükümet'in katıyen kulak asmadığını ve ecnebilerden korktuğunu. Filhakika, Sadrazam mevcut iken Canik, Amasya Livâlarında asayişsizlik mevcut olduğunu ve esbâb-ı hakikiyesini de. Ve bunun üzerine Rumların İslam'ı katl, eşyalarını yağma ettiklerini; kendisinin, bütün vilâyatı dolaştığını. Bir milletin

teklif; Program Komisyonu'nun Erzurum'daki cemiyetin raporu üzerine görüşleri; Damat Ferit Paşa'yı Hükümet'ten uzaklaştırma ve Meclis-i Mebûsân seçimi; Yine Damat Ferit'in beyanatının Padişah nezdinde protestosu gibi konular vardı. (F. Kırzioğlu, **Bütünüyüle...**, II, s. 45.)

²⁷ Oylamada seçilen diğer sekiz delege şöyleydi: İzzet Bey (Maçka), Servet Bey (Trabzon), Mustafa Kemal Paşa (Erzurum), Zeki Bey (Gümüşhane), Rıfat Bey (Tokat), Rauf Bey (Erzurum), Ziya Bey (Sivas), Ahmet Fevzi Efendi (Erzincan). (F. Kırzioğlu, **Bütünüyüle...**, II, s. 46, 47.)

²⁸ 20 Temmuz 1919'da Damat Ferit Paşa tarafından yayınlanan genelge şöyleydi: *“Milletin mukadderâtını tayin etmek üzere Şark'ta... Millî bir kongre toplanacağından bahseden... telgraflar görüldü. Paris Konferansı'nda bulunduğum altı haftalık gaybûbetim esnasında Anadolu'nun iktisâb ettiği karışıklık ve iğtişâş çok tesadüfe değer. Hepimizin itaati ile mükellef olduğumuz Kanûn-ı Esâsi hükümüne göre İstanbul şehri saltanat merkezi olduğundan, teşri heyetin Padişahımız marifetiyle açılması zaruridir. Bu itibarla gerek bu kanuna ve gerek İrade-i Şâhâne'ye memleketin yüksek menfaatlarına tamamen aykırı olan bu hareketin men'i hal ve maslahât icâbı olmakla buna göre hareket edilmesi... bilhâssa tavsiye olunur”*. (Salahi R. Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, I, Ankara, 1995, s. 108.)

hakkına yapılamaz. Çünkü Sadrazam Paşa, siyaseti idareye katiyen vakıf olmadığını ve yalandan alemlerle işgal etmek... ”²⁹.

Kâzım (Yurdalan) Bey, burada diğer delegelerin de görüşleri doğrultusunda, İstanbul Hükümeti'nin takındığı tavrın ülkeye her bakımdan zarar verdiğini dile getirdikten sonra yine bu Hükümet'in Dahiliye Nazırı'nın bütün gücü ile Millî Mücadeleyi engellemeye çalıştığından bahsetmekteydi.

Kâzım (Yurdalan) Bey, yukarıda da belirtildiği üzere, Hükümet nezdinde yaptığı eleştirilere bir üçüncüsünü ekleyerek olağanüstü şartların hüküm sürdüğü bu coğrafyada, işbirlikçilerin eylemlerini yolunda götürmek için Rum unsuru kullandıklarından bahisle, Damat Ferit'in sanki kendisi yok iken işler karışmış gibi gösterdiğine de gönderme yapmaktaydı. Sadrazam buradayken de yokken de Rumların Samsun ve çevresinde gerçekleştirdiği katliamlardan haberi olduğunu ve işgal güçlerinden korktuğu için sesini çıkarmadığı eleştirisinde bulunmaktaydı. Yaşanılan karışıklığın bir sonucu olarak Mustafa Kemal Paşa'nın bütün bölgeyi dolaştığını ve yaşanılanları yerinde tespit ettiğine vurguda bulundu. Kendisi de o bölgeyi iyi bilmekteydi. Bir milletin yaşam hakkına saldırı da bulunulduğundan ifade ederek Damat Ferit'in siyasetinin yetersizliği karşısında yalan söyleyerek kamuoyunu yönlendirmeye çalıştığı değerlendirmesini yapmaktaydı³⁰.

Erzurum Kongresi'nin 26 Temmuz 1919'da gerçekleşen toplantısının Üçüncü Oturumu'nda; Erzurum Şubesi'nin kongreye sunduğu on maddelik program üzerinde görüşmelere başlanmadan önce, Program Komisyonu verilen önerge üzerinde çalışmasını tamamladı. Üç maddeye indirgenmiş haliyle Kongre Divânı'na sundu. İlgili belgenin Birinci Maddesi görüşülürken Kâzım (Yurdalan) Bey söz aldı. Birinci Madde şöyleydi: “*Vilâyet-i Şarkîyye ve Trabzon ve Canik Sancağı, gayr-i kâbili infikâk ve câmia-ı Osmaniye'nin bir rüknü olmak üzere, bir küll teşkil etmesi ve bu noktayı temin edecek esasların tayin ve tesbit edilmesi*”³¹. Toplantının bu oturumunu Başkan Vekili Hoca Raif

²⁹ F. Kırzioğlu, **Bütünüyle...**, II, s. 68.; 26 Temmuz 1919'da tutulan “Üçüncü Zabıt Hülâsası”nda Kâzım Bey'in “Bu Hükümet'in bizi mahvettiğini, İslamların elinden silahları alınarak mezbahalara sürüklendiği” kaydı düşülmüştü. (F. Kırzioğlu, **Bütünüyle...**, II, s. 78.) Konu bütünlüğü olması açısından birleştirildi.

³⁰ İ. Eyyupoğlu, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan (1881/2)**, s. 260-261.

³¹ İkinci ve üçüncü maddeler birleştirilmişti. “Her ne suretle olursa olsun, bir Ermeni ve Rum (meselesi) istilâsını kiracak, vaziyet ahzi; Hükümet-i Osmaniye'nin inhilâlîne, mümânaât-ı

Efendi yönetmekteydi. Mustafa Kemal Paşa da oturumu idare etmemesine rağmen, delege sıfatıyla oturuma katılmıştı. Hoca Raif Efendi “*Trabzon, Canik demektense, Vilâyet-i Sitte , Trabzon ve Canik sancaklarından ibaret olan Şarkî Anadolu, vahdet ve istiklâlimizi, herhangi bir sûret-i tesviyeyi mûhil bir hale karşı, müttehiden müdâfaa...*” önerisini delegelerin dikkatine sundu. Kâzım (Yurdalan) Bey söz alarak; “*Öyle bir vaziyet ittihâz edelim ki, memleketimizi Rum ve Ermeni istilasını kırarak vaziyet ahzi. Kars’a İngilizler evvelce gelerek Ermenileri memlekete soktular! Erzurum tabiri ibkâ edilsin fikrindeyim*” dedi³².

Görüşmeler esnasında Mustafa Kemal Paşa’da Canik’ten iki delegenin Sivas’a doğru hareket ettiği haberinin geldiğini ve birlikte çalışmak istediklerini söyledi. Trabzon Delegesi İzzet Bey, Trabzon Muhâfaza-i Hukûk-ı Millîye Cemiyeti’nin kurulduğu günlerde Samsun’da kurulmuş olan “*Karadeniz Türkleri Cemiyeti*” ile temasa geçtiklerini ama sonradan kendi aralarındaki bir anlaşmazlıktan dolayı cemiyetin feshedildiğini ifade etti³³. Anlaşılan Samsun’da millî bir cemiyetin olmaması görüşmeler esnasında sorun yaratmıştı.

Kâzım (Yurdalan) Bey söz alarak “*Trabzon, Erzurum’a karşı nasıl yapıcı bir iş birliğine girdiyse, Samsun’da Sivas’a karşı aynı konumdadır*” dedi³⁴. Vilâyetlerin konumları ve birbirleri ile bağlantıları, varolan gücün birleştirilmesi açısından oldukça önemliydi. Sahille iç bölgeler arasındaki bağ coğrafik olduğu kadar, siyasi ve askerî özellikler de arz ediyordu. Verilen mücadelenin başarıya ulaşması ve gücün doğru olarak kullanılması için bu şarttı. Kâzım (Yurdalan) Bey burada sadece konuyu Erzurum Kongresi açısından değerlendirmemişti³⁵.

27 Temmuz 1919’da gerçekleşen dördüncü toplantıda göçün yasaklanması ile Van ve Bitlis’e bir heyetin gönderilmesi konuları görüşüldü. Program

vahdet ve istiklâl-i millîmizi muhil, herhangi bir sûret-i tesviyeye karşı, müttehiden mukave-met”. (F. Kırzioğlu, *Bütününüyle...*, II, s. 59.).

³² F. Kırzioğlu, *Bütününüyle...*, II, s. 71-73.; 12/13 Nisan 1919’da Cenûb-i Garbî Kafkas Hükümeti altı aylık bir süreçten sonra İngilizlerin parlamentoyu basarak Hükümeti dağıtması ile son bulmuştu. (İsmail Eyyüpoğlu, *Elviye-i Selâse’de İdari Teşkilatlanma*, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2007, s. 213.); Hükümete mensup on iki kişiyi tutuklayarak İstanbul’a götürdüler. Oradan da 28 Mayıs 1919’da Malta’ya sürgün ettiler. (Esin Dayı, *Elviye-i Selâse’de Millî Teşkilatlanma*, Erzurum, 1997, s. 150.).

³³ F. Kırzioğlu, *Bütününüyle...*, II, s. 73, 74.

³⁴ F. Kırzioğlu, *Bütününüyle...*, II, s. 74.

³⁵ İ. Eyyüpoğlu, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan (1881/2)*, s. 262.

Komisyonu tarafından yedi vilâyetten göçü yasaklayan maddesi üzerinde düzenlemeler yapıldıktan sonra görüşülmek üzere kongre delegelerine sunuldu. Buna göre: Ülkenin savunulmasını üzerine almayı taahhüt etmiş olan kurul tarafından, Müdâfaa-ı Millîye Cemiyetleri merkezleri aracılığı ile resmî tebliğlerde bulunulmadıkça, göç etme yasaktı. Savunma sorumluluğunu üzerine almış olan kurul, göçün doğu illeri içerisinde olmak üzere ne surette gerçekleşeceğini ve bölgesini planlayacaktı³⁶.

Bu toplantıda Ermeni ve Rumların ülke bütünlüğünü bozma istekleri karşısında alınacak tedbirlerin neler olacağı konusunda delegelerin yazılı pusulları kongre başkanlığına sunulacaktı. Bu pusulların sayısı on üç idi. Görüşlerini bildirenlerden birisi de Kâzım (Yurdalan) Bey'di. *“Biz hedefimizi tayin etmiş bulunuyoruz: Ya ölmek veya yaşamak. Her ikisi için de, kat’i tedbir, her neye mal olursa olsun, sureti katiyyede müdâfaadır. Yalnız Kuvâ-yi Millîye’nin emri kumandasını derûhte eyleyen heyet, o vakit aklın ve mantığın icab ettiği bir şekilde, Millet’in nef’ine bu bâbda, bu muhâceret meselesini, millet’in nef’ine tatbik etmekte muhtar bulunmalıdır”*³⁷.

Kâzım (Yurdalan) Bey’in bu teklifi, yoruma gerek duyulmayacak surette açıktı. Bağımsızlık için çıkılan bu yolda ortaya konulan hedef; bu uğurda ölmek ya da onurlu bir şekilde yaşamaktı. Alınacak önlemlerde savunmaydı. Millî kuvvetlerin kumandasını üstlenecek kurul, bu göç meselesini millet’in menfaatine akılcı bir yöntemle, o günün şartları içerisinde uygulayıp uygulamakta serbest olmalıydı. Ermeni ve Rumların nüfus konusunu sürekli olarak dile getirmeleri karşısında doğru siyasetin takip edilmesi de gereklilikti³⁸.

Kâzım (Yurdalan) Bey kongre sürecinde sıklıkla göçün yasaklanmaması konusunda yapılan görüşmelerde fikrini beyan etti. Yoğun olarak katıldığı komisyonlardan birisi de Tüzük Komisyonu idi. Program üzerinde de tartışmalar yaşanmaktaydı. Kâzım (Yurdalan) Bey; Süleyman Necati (Güneri) ve Cevad (Dursunoğlu) Beylerle birlikte hareket etti. Ordunun devreden çıkarılmasına yönelik teklifleri şiddetle reddetti. 4 Ağustos 1919’da kurulan bütçe komisyonunun da üyeleri arasında yer aldı. bir gün sonra ise Elviye-i Selâse’nin durumu ile ilgili olarak kongreye bir önerge sundu. Burada Müslümanlara yapılan katliamlardan bahsetti. Ayrıca aynı gün Heyet-i Temsiliye’nin bütçesine

³⁶ F. Kırzioğlu, **Bütünüyle...**, II, s. 81.

³⁷ F. Kırzioğlu, **Bütünüyle...**, II, s. 83.

³⁸ İ. Eyyupoğlu, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan (1881/2)**, s. 264.

dair söz alarak 5.000 liralık bir miktarın planlanan işler için yeterli olacağını ifade etti. 6 Ağustos 1919'da Heyet-i Temsiliye'nin görev ve kapsamını belirginleştirme konusunda ısrarcı bir tavır takındı³⁹.

Erzurum Kongresi 7 Ağustos 1919'da çalışmalarını tamamladı. Mustafa Kemal Paşa'ya 25 Ağustos 1919'da Erzurum hemşeriliğinin teklif edilmesi konusunda Kâzım (Yurdalan) Bey öncü rol oynadı. Kâzım (Yurdalan) Bey tarafından yapılan hemşerilik teklifi ile birlikte başlayan sürece başından beri şahit olan Cevad (Dursunoğlu) Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum hemşeriliğini sonuç olarak şöyle değerlendiriyordu: “*Türklüğün Anadolu'daki en eski kalesine, en kahraman şehrine, asrın en büyük Türk'ü hemşehri oluyordu*”⁴⁰. Kâzım (Yurdalan) Bey'in teklifi ile başlayan bu süreç Erzurum için büyük bir onur addedildi. Mustafa Kemal Paşa Erzurum'dan ayrılmadan önce Sivas yolculuğu için gerekli olan paranın temini konusunda Erzurum Kongresi'nde alınan karar doğrultusunda oluşturulan Şarki Anadolu Müdâfaa-ı Hukuk-ı Milliye Cemiyeti tarafından büyük bir çaba gösterilecekti. Konu hakkındaki talep ilk önce Kâzım (Yurdalan) Bey'e iletilecek, o da adı geçen cemiyetin heyet-i merkeziyesini durumdan haberdar edecek, onların girişimiyle 1.000 lira temin edilerek yine onun aracılığıyla Mustafa Kemal Paşa'ya ulaştırılacaktı⁴¹.

SONUÇ

Kâzım (Yurdalan) Bey Erzurum Kongresi sürecinde önemli bir rol üstlenecekti. Onun 23 Temmuz 1919'da başlayan ve 7 Ağustos 1919'da sonuçlanan bu kongreye yaptığı katkı, aynı zamanda imparatorluğun yıkılış sürecinde yetişen bir neslin kendi küllerinden yeni bir devleti nasıl ortaya çıkardıklarının da ifadesidir. Doğumundan itibaren Harbiye Mektebi'ne gidinceye kadarki süreç, her çocuğun yaşadığı kadardı. Mesleki eğitim almaya başladıktan sonra burada edindiği deneyim ve kurduğu dostluklar karakterinin oluşumunda başat rol oynayacaktı. İttihatçı kimliğiyle “*vatan müdafasına*” atılacak ve milliyetçi bir Türk subayı olarak görev alacaktı.

³⁹ İ. Eyyupoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan (1881/2)*, s. 275-291.

⁴⁰ C. Dursunoğlu, *Millî Mücadelede...*, s. 113.

⁴¹ İ. Eyyupoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan (1881/2)*, s. 313-317.

Meşrutiyet'in ikinci kez ilanından sonra jandarma teşkilatında aldığı görevlerden başarıyla çıkacak gerek meslektaşları arasında gerekse halk nezdinde sevilip sayılacaktı. I. Dünya Savaşı yıllarında fedakârca mücadele edecekti. Mondros Mütarekesi ile birlikte değişen siyasi ve askerî şartların bir sonucu olarak takibata uğrayacak ve çok sevdiği askerlik mesleğinden o gün için ayrılarak emekliliğini isteyecekti.

Erzurum'daki millî teşkilatlanma için yoğun mesai de işte böylece başlayacaktı. Millî cemiyetler içerisinde yer alacak ve teşkilatçılığını her yerde gösterecekti. VŞMHMC bünyesinde öncü rol oynayacak ve yönetimde olacaktı. Ermeni tehdidine karşı alınacak önlemlerin belirlenmesinde etkili oldu. Erzurum'daki Vilayet Kongresi'nde ve sonrasındaki süreçte inisiyatif aldı. Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'a gelmesinden sonra onun aldığı kararların şahidi oldu. Bazen de görüşü alınan ve yeri geldiğinde fedakârlıkta bulunan bir karakterdi.

Mustafa Kemal Paşa'nın Rauf Bey ile kongre delegesi olması için bu görevden istifa edip yerini veren iki kişiden birisiydi. Daha sonra üretilen çözüm ile yeniden kongreye delege oldu. Erzurum Kongresi başladıktan sonra da gerek tüzük gerekse bütçe komisyonlarında söz alarak yerinde müdahalelerde bulundu. Kongre gündeminde görüşülen konularda da fikirlerini belirterek alınacak kararların açıklık kazanmasında etkili oldu. Erzurum Kongresi çalışmalarını tamamladıktan sonra da Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas yolculuğuna kadar kendisinden desteğini ve mesaisini esirgemedi.

KAYNAKÇA

- Atatürk, Mustafa Kemal, **Nutuk 1919-1927**, Ankara, 1994.
- Barutçu, Faik Ahmet, **Siyasi Hatıralar**, Ankara, 2001.
- Dayı, Esin, **Elviye-i Selâse'de Millî Teşkilatlanma**, Erzurum, 1997.
- Dursunoğlu, Cevat, **Millî Mücadelede Erzurum**, İstanbul, 1998.
- Erzurum Kongresi Hakkında Belgeler**, (Yay. Haz: Dursun Ali Akbulut), Erzurum, 1989.
- Eyyupoğlu, İsmail, **Elviye-i Selâse'de İdari Teşkilatlanma**, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2007.
- Eyyupoğlu, İsmail, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan (1881/2)**, Erzurum, 2009.

Goloğlu, Mahmut, **Erzurum Kongresi**, Ankara, 1968.

Kadirbeyoğlu Zeki Bey'in Hatıraları, (Hazırlayan: Ö. Faruk Lermioğlu), İstanbul, 2007.

Kırzioğlu, Fahrettin, **Bütünöyle Erzurum Kongresi**, I, Ankara, 1993.

Özel, Sabahattin, **Millî Mücadele'de Trabzon**, Ankara, 1991.

Sonyel, Salahi R., **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, I, Ankara, 1995.